

“Değişim ne getirir?”

Sözcük sayısı: 3950

Araştırma Sorusu: Tahsin Yücel’in **Gökdelen** ve Zülfü Livaneli’nin **Son Ada** adlı yapıtlarında "*değişim*" izleği hangi yönleri ile nasıl ele alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3-4
2. MODERNİZM ALGISINDAKİ DEĞİŞİM	5-8
3. YAŞAM ALANINDAKİ DEĞİŞİM	8
3.1. Doğal yaşamın unsurlarına bakıştaki değişim	9-11
3.2. Mülk anlayışındaki değişim	11-13
3.3. Doğadaki değişim	13-16
4. SİYASİ YAPILANMADAKİ DEĞİŞİM	16-18
5. SONUÇ	18-20
6. KAYNAKÇA	20

Araştırma Sorusu: Tahsin Yücel'in **Gökdelen** ve Zülfü Livaneli'nin **Son Ada** adlı yapıtlarında "değişim" izleği hangi yönleri ile nasıl ele alınmıştır.

1.GİRİŞ

Toplumsal değişim "*bir sosyal yapıda zaman içinde meydana gelen farklılaşma*" anlamına gelmektedir.¹Bu tanımlama göz önünde bulundurulduğunda bu tezde değişim olgusu olağan gerçekliğe bir kimsenin dahil olmasıyla gerçekliğin belli bağlamlarda farklılaşması olarak ele alınmıştır. Tahsin Yücel'in **Gökdelen** ve Zülfü Livaneli'nin **Son Ada** adlı yapıtlarında "*değişim*" olgusu ana izlek olarak ele alınmış, değişime sebep olan figürler yazarların distopik bakış açısı ile oluşturulmuştur, yaşanan değişimin geçmiş ve geleceğe getirisi değerlendirilmiştir. Söz konusu yapıtlarda, "*değişimin getirisi*"ne geleceğin yansıması, geçmişin yadsınması bağlamında bakılmıştır.

Bu tezin amacı, **Gökdelen** yapıtında öngörülen 2073 yaşamını ve **Son Ada** yapıtındaki ekolojik yok oluşu karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceleyerek günümüz kentselleşme sorununa ışık tutmaktır. Gelecek ve günümüz yaşamı arasında olası benzerliğe işaret eden bu iki yapıtın gerçekçi nitelikte olması çalışmanın konusunu ve sınırlarını belirler. Tahsin Yücel'in **Gökdelen** ve Zülfü Livaneli'nin **Son Ada** adlı yapıtlarında yaşanan "*değişim*" izleği üç ana başlık altında incelenebilir.

Tezin birinci bölümünde, doğanın tahribatına (yaşam alanındaki değişime) neden olan mülk anlayışı değişiminin sonuçları bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenir. Yaşam alanındaki değişime yol açan nedenlerin başında gelen "*modernizm*" algısındaki değişim, "*gelenekler,*

---

¹ http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/degisim_sosyolojisi.pdf

değerler, özgürlük, sağlık ve yeni düzen” kavramları göz önünde bulundurularak ele alınır. Değişen “*modernizm*” algısının getirdiği demokratik bakıştan diktatörlüğe geçiş olur. Bu değişim **Son Ada** yapıtındaki “*Başkan*” ve “*Yazar*”; **Gökdelen** yapıtındaki “*Başkan Mevlüt Doğan*”, “*Temel Diker*” ve “*Can Tezcan*” figürlerinin temsil ettiği değerlerin karşılaştırılmasıyla ortaya konulur. Otorite ve kentleşmenin getirdiği yeni düzenle ortaya çıkan kurallar doğrultusunda, iki yapıtta da doğanın tahribatı dikkat çeker. Bu bağlamda **Gökdelen** yapıtında yok edilen ağaçlara, kuşlara, kedilere ve köpeklere; **Son Ada** yapıtında ise vurulan martılara atıf yapılır.

İki yapıtta da insanoğlunun otorite kurma arzusuyla doğaya baş kaldırdığı görülür. Başta Temel Diker ve Başkanlar olmak üzere iki yapıtta da yer alan düzen ve düzensizlik insanın kendisi tarafından yaratılır. **Son Ada** romanında ada, son sığınak, doğanın son yuvası olarak adlandırılır. Ada; Dış dünyadan tamamen soyutlanmış, bozulmamış bir yerdir. İnsanların huzur içinde yaşadığı, kişinin benliğinden uzaklaşarak doğa ile bütünleştiği ütopyik bir dünyadır. Başkan’ın Ada’ya adım atması ve isteklerini birer birer buyur etmesiyle gelişen hikâyede, kökten bir değişim yaşanır. Eserin başında tanıtılan ütopyik dünya, yerini zamanla günümüzün distopyik gerçekliğine bırakır. **Gökdelen** yapıtındaki değişimin öncesi ise günümüz Türkiye’sini, betonların bahçelerle yer değiştirmeden önceki halini işaret eder. Gökdelenlerin geçmişinde kalan ütopyik dünyada, ağaçlar, hayvanlar, insanlar ve doğa bir arada huzur ve uyum içinde yaşamaktadır. Temel Diker’in özenti Batılaştırma arzusu ve ona katılanların artması sonucu değişim kavramı okuyucunun karşısına çıkar. Asfaltın toprağın yerini aldığı, tohumların gökdelenler altında kaldığı, hayvanların ölüme, insanların göklere terk edildiği yeni düzenin kuruluşu başlar. Bu açılardan Tahsin Yücel’in **Gökdelen** ve Zülfü Livaneli’nin **Son Ada** adlı yapıtları, değişim kavramının incelenmesi için ideal eserlerdir.

2.MODERNİZM ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

Modernizm **Gökdelen** yapıtında okuyucuya ülkenin en ünlü ve saygın avukatı Can Tezcan'ın en önemli müşterilerinden biri olan Trabzonlu müteahhit Temel Diker figürü üzerinden aktarılır. Lakabı "*Niyorklu*" olan bu iş adamının hayatındaki en büyük amacı, İstanbul'u New York gibi gökdelenlerle donatmaktır. Şehre yeni bir düzen getirme niyetinde olan figür, geçmişi tamamen yıkıp yeni bir gelecek yaratma tutkusuyla yanıp tutuşmaktadır. Temel Diker'e göre modernizm, göklere egemen olan yapıtlarda yaşamak, sokakların, insanların ve hayvanların getirdiği mikroplardan ve virüslerden uzak kalmaktır: "*Niyorklu*' ya göre her şeyin ölümcül mikroplar taşıdığı bu ortamda yer düzeyinden ne kadar uzaklaşırsak, yani ne kadar yukarı çıkarsak, o kadar güvende oluruz. Bence doğru bir çözüm bu" (Yücel, 204)

Temel Diker'in modernizm algısının yoksunluklarına özgürlük kavramı da dahil olur. Şehirde dikili olan Özgürlük Anıtı'nın, gözleyenler için ne anlama geldiğini, neyi sembolize ettiğini, özgürlüğün olmadığı bir toplumda özgürlük anıtının ne derece manasız olduğunu bilmeden, anıtı yalnızca çağdaş dünyanın bir simgesi olarak benimsenir: "*...alabildiğine çirkinleştirip kirletilmiş kentin o karışık yollarından o birbirlerinden çirkin yapılarından kurtarılarak bir baştan bir başa gökdelenlerle donatılması kesinlikle doğru, kesinlikle gerekli bir şeydir, kenti ve insanlarını özgürleştirecek bir tasarıydı*" (Yücel, 71)

Temel Diker bu düşüncesine toplumu da ortak kılar. Onun gibi düşünmeyen tek kişi evinin konumu Özgürlük Anıtını görmek için stratejik öneme sahip ancak geçmişine ve geleneklerine bağlılığından evini yıktırmamakta kararlı olması sebebiyle Temel Diker'le davalık olan Hikmet Şirin'dir. Hikmet Şirin, insan doğasına aykırı olan bir anlayışı; kültürsüzleşmeyi, geleneklerden

yoksun kalmayı ve ötekileştirmeyi içselleştiren bir kişidir. Eserde Temel Diker figürünün görüşü üzerinden oluşturulan geçmiş kavramı toplumu geriletken; modern yaşam algısı ise toplumu ilerleten, Batılı ve yenilikçi bir unsur olarak yansıtılır. Temel Diker'in oluşturmaya çalıştığı yeni kent düzeni geçmişe, geçmişten gelen değer ve geleneklere dair hiçbir iz taşımamaktadır. Çünkü Temel Diker'e göre; eskiler toplumu ileriye ve modern hayata ulaştıramaz, geçmişe ait değerler hedeflerin ve diğer devletlerin seviyelerine erişmemenin önündeki engeldir:

“Ben yeni bir kent kuruyorum, tamam mı, tek başıma koca bir kent kuruyorum, kurmaya çalışıyorum yani, tek derdim bu: hepsi aynı biçimde aynı yükseklikte gökdelenlerden oluşan bir kent, gökdelenlerin tek farkı numaraları olacak, bir de renkleri. Bir düşün her yer tıpkısının aynı, her yer eşit, evet, eşit dolayısıyla sokaklar da. Böylesi Amerika'da bile yok. İstanbul New York'u geçecek böylece, çağın kenti olacak.” (Yücel, 224)

Odak figürün modernizm algısı üstünden oluşturulan İstanbul tekdüze bir görüntüye sahiptir. Temel Diker'in yarattığı değişim, tekdüzeliği, kültürel yozlaşmayı ve geleneksel değerlerden uzaklaşmayı kapsamaktadır. Doğadan ayrıştırılan insanoğlu, özgürlüğü Batı özentiliğiyle dikilen anıtta, sağlığı göklerde, yaşam hakkını ise mikroplardan korunmakta bulur. Kendi kültürünü ve geçmişini göz ardı ederek, yerine başka bir kültürün (New York'un) yapılarını dikmek, toplumsal yozlaşmanın, kendi değerlerini özümseyememenin bir kanıtıdır. Temel Diker'in modernizm algısıyla oluşan yeni düzen, insani değerlerin (özgürlüğün, iletişimin, etkileşimin, tarihin, geleneklerin) hiçe sayılmasına yol açar:

“O kıç kadar evle bahçe benim on altı gökdelenimin Manhattan'daki gibi düz sıralar oluşturmasını engelliyor. Biliyorsun, iki yıldır bekliyorum. Bu yıl en az bir düzine tarihsel

yapıyı yıkma izni aldım. Ama bu inatçı morukla başa çıkamıyorum bir türlü. O ev tarihsel bile değil. Bence büyük bir haksızlık bu, hem bana, hem İstanbul' a haksızlık “(Yücel, 37)

Yaratılan modern yaşam algısına uyum sağlamak için çalışmayan, bu konuda bir farkındalık yaşayan, emekli öğretmen Hikmet Şirin ise, geleneklerini ve değerlerini koruduğu için toplumsal yapı içinde bir “öteki”dir.

Gökdelen yapıtındaki Hikmet Şirin'e benzer olarak **Son Ada** yapıtında “Yazar” olarak adlandırılan figür, Başkan tarafından dayatılan modernizm algısına karşı çıktığı için ötekileştirilir ve sonunda Başkan'ın emriyle adadan sürgün edilir. Başkan'ın modernizm anlayışı zamanla ada sakinlerine de aşılanır, bununla beraber adadaki doğal katliam çığ gibi büyür. Başlarda martıların seslerinde huzur bulan ada sakinleri için martıları silahlarla vurmak bir eğlence haline dönüşür. Onlara göre vahşi martıları öldürmek ve adaya sessizlik kazandırmak, insanın egemenliğini ortaya koymasının doğru ve gerçek yoludur, otoritesini martı katliamıyla sağlayan ada sakinlerinin modernizm algısındaki değişim bu şekilde başlar.

Başkan'ın ardı arkası gelmeyen emirleri ve arzuları doğrultusunda modernizmin ilk eylemi martılara karşı olur. Doğadaki düzenin mükemmeliyetine sürülen insan eliyle birlikte olaylar çığırından çıkar. Oysaki martıları öldürerek modern yaşama geçiş yaptıklarını sanan ada sakinleri ve Başkan'ın hesaba katmadığı bir denge söz konusudur adada. Martı katliamı adada sevinçle kutlanırken, kısa bir sürede huzursuzluk baş gösterir. Yıllarca martılar tarafından avlanan yılanlar, martıların besin zincirindeki yerinin azalmasıyla nüfus olarak fazlalaşır ve adanın yeni sorunu haline gelir. Yılanların evleri basması sonucu adayı terk edenler bile olur. Bu durumda modernizm algısının yeni hedefi yılanların öldürülmesi olur. Yılanlardan kurtulmak için adaya tilkiler getirilir. Doğayı doğayla düşman yapan insanoğlunun modernizm algısı, yalnızca insanı merkezine alarak,

vahşi bir tutumla canlıları öldürmektedir. Üstelik, modernlik anlayışındaki değişim, yalnızca hayvanları hedef almakla kalmaz, yıllar boyu adada bulunan çam ormanlarının da sonu getirilir. Başkan'ın emriyle kesilen ağaçların yerine yol yapılır, temiz havayı asfalt kokusu kaplar.

Kurulmak istenen yeni düzende sorunların çözümü öldürmek, avlamak, canlıların soyunu kurutmak, kesmek, hiyerarşik düzenle emirlere sessizce itaat etmektir. Başkan'ın her fikrine onay veren ada sakinlerinin modernizm algısındaki değişim net bir şekilde kendini gösterir. Hayvanlarla ve doğayla uyum içerisinde yaşayan, martıların dans eden, ağaçların gölgesinde soluklanan, adada yaşayan herkesi kendi ailesi gibi gören ada sakinleri artık her şeye sahip olmak isteyen, yollar ve evler dikmeyi arzulayan, canlıları -martılar başta olmak üzere- öldürerek güce ve egemenliğe kavuşan insanlar haline gelirler. Başkan'ın adaya ayak basmasıyla başlayan modernizm algısındaki değişim Başkan'ın ölmesiyle sona erer.

3.YAŞAM ALANINDAKİ DEĞİŞİM

Son Ada ve **Gökdelen** yapıtındaki gözle görülür en büyük değişim yaşam alanının içinde gerçekleşir. Yaşam alanındaki değişim, insanoğlunun yaşayış şekliyle birlikte çevreye bakışını da farklılaştırır. Doğal yaşamın unsurlarına (Bitkilere, hayvanlara, toprak, deniz, ova gibi yer yüzü oluşumlarına) tek tip gökdelenler tarafından konulan mesafenin kaçınılmaz sonu doğanın tahribatı olur. Yaşam alanı söz konusu olduğunda iki yapıttaki “*değişim*” izleği, “mülk anlayışındaki değişim, doğal unsurlara bakıştaki değişim, doğadaki değişim” olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilebilir.

3.1.Doğal yaşamın unsurlarına bakıştaki değişim:

Yapıtlarda sunulan uzamların değişimine yol ačan en büyük etken yapıt figürlerinin hayata bakış açılarının farklılığıdır. Tezin bu bölümünde **Son Ada** ve **Gökdelen** yapıtlarında öykülenen doğal yaşamın unsurları ve bu unsurlara bakıştaki değişim incelenecektir. **Son Ada** yapıtının başında tanıtılan dođa, bir uzam olarak okuyucunun zihninde barışıl ve huzurlu bir görüntü çizmektedir. Bunun sebebi; ada sakinlerinin paylaştığı ortak değerlerdir. Adada martıların ve tavukların musikisi, ağaaların serin gölgeleri, insanlar ve dođa arasındaki huzur şeklinde kendini gösterir. Bařkan'ın kentten getirdiği modernizm algısı sebebiyle ada sakinlerine o güne kadar yuva olan yaşam alanları bu noktadan sonra anlamını kaybeder. Adalılar, bir anlamda adaya düşman olurlar. Martılara bakıştaki değişimle başlayan dönüşüm, ağaaların kesilmesiyle ve tavukların başkan tarafından adaya getirtilen tilkiler tarafından yenmesiyle devam eder. Ađaalara önceleri nefeslerini borçlu gören, serinlemelerine olanak sağlayan birer mucize gözüyle bakan ada sakinleri, arabaları olmamasına rağmen ağaaların üstüne asfalt dökmekten geri durmazlar. Verilen kararlar yalnızca insanları doğaya düşman kılmakla kalmaz, doğayı da doğaya düşman kılar. Dođal yaşam unsurlarına bakışın olumsuz yönde değişmesi doğadaki unsurların da değişmesine yol açar. Yadsınan geçmiş anlatıcı tarafından řu şekilde vurgulanır:

“Hani o kimsenin kimseye karışmadığı, dostluk havası içinde yaşadığımız, müzisyen arkadaşlarımızın doğanın seslerine karışan flüt ve gitarını dinlediğimiz, bazı akşamlar buluştuğumuz çardak altında bakkalın hazırladığı balıklara eşlik eden beyaz şarapları yudumladığımız, sohbet ettiğimiz günler. Martılarla hiçbir sorununuzun olmadığı huzur

dönemi. Bunu hatırlayan var mıydı hiç? Başkan'ın gelişiyle adada bütün dengelerin bozulduğunu görmemek için kör olmak gerekirdi.” (Livaneli,160-161)

Benzer şekilde “**Gökdelen**” yapıtında da 2073 yılının öncesinde var olmuş doğal unsurlar ve onlara bakışın 2073 yılına gelindiğindeki değişimi iki farklı tip- Hikmet Şirin ve Temel Diker üzerinden okuyucuya aktarılır. Hikmet Şirin geçmişine, geleneklerine ve doğaya sahip çıkan, evinde kedileri, bahçesinde ağaçlarıyla birlikte her gün izlediği kuşlarıyla çizilen yaşlı bir adam olarak okuyucuya tanıtılır. Temel Diker’ e ne pahasına olursa olsun evini satmayacağını ifade eden Hikmet Şirin yapıtta kendine has, adalılara benzemeyen özgün duruşu ile dikkat çeker; “*Bu ev bana kardeşimden kaldı, iki oğlum burada doğdu, karım buraya gelin geldi ve burada öldü, tüm dünyayı da verseler, satmam” (Yücel, 41)*

Bu yaşlı adamın aksine Temel Diker kedi, köpek, kuş gibi sokaklarda gezen canlıları mikrop ve virüs taşıyan tehlikeli ve uzak durulması gereken canlılar olarak gören, ağaçların yerinin gökdelenlerle doldurulmasının toplumun modernlik kazanması açısından daha yararlı olduğunu savunan olumsuz bir tiptedir:

“Yer yüzeyinde pislikten, mikroptan, virüsten geçilmez oldu, bunlar çoğaldıkça nice kuşların, nice böceklerin, nice bitkilerin soyu hızla tükeniyor, insan sayısı da hızla azalmakta. Öyleyse, çözüm yeryüzü düzeyinden elden geldiğince uzaklaşıp gökdelenlerin temiz ortamında yaşamak gerek.” (Diker, 43)

En çok istediği ve hayalini kurduğu özgürlük anıtının Cihangir'den görülebilmesi hayalini yapıt boyu tekrarlayan Temel Diker'in en büyük amacı, Hikmet amcanın asırlık ağaçlarıyla, kuşlarıyla huzurla yaşadığı evini yıktırıp yerine gökdelen dikmektir. Bu amaca ulaşabilmek adına toplumu da kendi bakış açısına yönlendirmeye çalışır. İnsanlar ağaçların kesilmesini, İstanbul'un betona dönüşmesini, kuşların, böceklerin, kedilerin, köpeklerin ortadan kaybolmasını yadırgamadan yaşamaya başlar.

Hikmet Şirin dışında 2073 yılının İstanbul'unda yaşayan herkes doğayla iç içe olan evlerini yok pahasına Temel Diker'e teslim eder. Temel Diker zihniyetinin estetiğinin dışına çıkan doğal unsurların hepsi halkın gözünde bir mikroptan, virüsten farksızdır. Modernizm algısındaki değişimle evrimleşen bakış açıları iki yapıtta da ana sorun olarak dikkat çeker.

3.2.Mülk anlayışındaki değişim

Ele alınan yapıtlarda karşılaşılan bir diğer değişim mülk anlayışıdır. **Son Ada** yapıtında mülk sahibi olmak önceleri hiçbir öneme sahip değilken Başkan'ın adadakileri evlerinin numaralarına göre hiyerarşik düzene sokması mülk anlayışındaki değişimi başlatan ilk adım olur. 1 numarada oturan kişi adadaki ilk evin sahibi olduğu için adayla ilgili kararlarda başkan tarafından yetkili olarak belirlenmiştir:

“Yani eviniz var, araziniz yok. 1 Numara çok centilmen bir adam, böyle bir şey yapmaz ama her an sizden evinizi kaldırıp başka yere götürmenizi isteyebilir. Bu yüzden herkesten önce, bu adanın sahibi olarak en çok söz hakkına hatta tartışmasız karar verme yetkisine sahip olan 1 Numarayı dinlemenizi öneriyorum.”(Livaneli,74)

Başkan'ın kuruntuları üstüne toplanan ada sakinleri oy kullanarak karara varırken çoğunluğun oyunun üstüne 1 numaranın söz söyleme hakkı daha fazladır. Bunun nedeni mülk anlayışındaki değişimdir. Eskiden herkesin eşit söz söyleme hakkı bulunurken değişimin getirisi ayrıcalıklar şeklinde ortaya çıkar. Başkan'ın etkisinde ağaçların kesilmesi yönünde oy kullanan 1 numara için adanın mülki değerinin artmasının hakiki yolu kentlerdekilere benzer yollara ve evlere sahip olmaktır: *“Beş yıldızlı oteller, denize inip kalkan uçaklar, bir marinaya demirlenmiş lüks yatlar, ışıl ışıl otel kumarhaneleri, çevrede dolaşan, plaj voleybolu oynayan bikinili güzel vücutlu kızlar, sörf yapan delikanlılar... Bunlar, adalıların aklını nasıl çelmezdi ki...”* (Livaneli, 78-79)

Gökdelen yapıtında da benzer bir anlayış vardır. Batılaşma arzusuyla dikilen Özgürlük Anıtı - Temel Diker'e göre- İstanbul şehrini zenginleştiren bir yapıdır. Bunun yanı sıra, dikilen tek tip gökdelenler modernizmin ve adaletin öncüsüdür. Uzunluğu ve genişliği tıpkısının aynısı olan gökdelenlerde yaşamak toplumun refahı adına herkese sunulmuş bir imkandır ve Temel Diker'in kafasındaki “eşitlik” kavramının somutlaşmış halidir. *“... birbirinin aynı olacak, aynı çizime göre, aynı yükseklikte, aynı genişlikte”* (Yücel, 64) Bu mülke sahip olan şehir sakinleri muhakkak refah içinde yaşayacaktır. Eskiden bahçelerde oturarak, yakın dostlarla sohbet ederek kazanılan manevi zenginlik değişimin etkisiyle yerini gökdelenlere ve uzak mesafelere bırakır.

Ada ve gökdelen sözcükleri, tüm anlamlarıyla “ayrıkılık”ı çağrıştıran kavramlardır. İnsanların gökdelenlerin koyduğu mesafelerle ayrılması, adaların kentlerden uzakta konumlanması, değişim kavramı ile insanın yalnızlaşmasına ve yaşamın “ötekilik” algısı çerçevesinde şekillenmesine neden olur. **Gökdelen** yapıtının geçtiği ayrıklaşmış İstanbul kentinde, kalan son bahçeli eve

sahip olan Hikmet Şirin, değişimin hedefi olur ve başta Temel Diker olmak üzere şehir sakinleri tarafından da – **Son Ada** yapıtındaki Yazar gibi-ötekileştirilir. Benzer şekilde **Son Ada** yapıtında da yeni mülk anlayışının karşısında durduğu için ada sakinlerince dışlanan bir figür haline gelir. Yazar adıyla okuyucuya tanıtılan bu figür Başkan'ın emriyle adadan sürgün edilir.

Mülk anlayışındaki değişim iki yapıtta da “*insan-doğa çatışması*” üzerinden okuyucuya aktarılır. **Gökdelen** romanında ağaçlarla, böceklerle, kedilerle, köpeklerle, canlı yaşamıyla dolu olan evler ve sokaklar yüksek katlı tek tip gökdelenlere dönüşür, insanoğlu ise oturduğu dairenin kapısını yalnızca uçan mekiklere ve daha yüksek katlardan istenen dairelerin hırsına açar. Gökdelenlerin zemininde kalanlar bir yığın çöpten farksızdır, en büyük mal mülk zenginliği gökdelenlerin birinin en üst katında-zemindeki mikroplardan çok uzakta- oturmaktan geçer. **Son Ada** yapıtında önceleri önemsiz olan ev numaraları Başkan'ın sözleri üzerine kurulan hiyerarşik düzenin başlıca etmeni haline gelir. Başkana layık bir mülk, başkana layık bir ada, başkana layık bir söz verilir. Herkese mülki birikimine göre değer sunulur ve ona göre davranılır. Artık oylamalarda ev numaralarına göre söz söyleme hakkı bulunan ada sakinlerinin yıllarca doğayla ortaklaşa kullandığı ada, evlerin numaralarına göre özelleştirilir. Bu adımla birlikte ada sakinleri arasında eşit ve ortak kullanılan bir şey kalmaz.

3.3.Doğadaki değişim

Yaşam alanındaki değişimin üçüncü ve son başlığı olan doğadaki değişim, ilk iki alt başlığın ortaya çıkması sonucu doğar. Konu alınan doğal tahribat, sunulan uzamların detaylı betimlenmesiyle gözler önüne serilir. **Gökdelen** ve **Son Ada** yapıtlarının uzamları eserlerin adları ile ilişkilidir. **Gökdelen**'de, hayvanların varlığından yoksun ve insanlarla etkileşimin en aza indirildiği

sokaklar, tek tip gökdelenlerden oluşan bir kent betimlenir. **Gökdelen**'de uzam değişimi Temel Diker'in "*New York*" hayalinin paralelinde biçilmiş tek tip gökdelenlerin İstanbul şehrini kuşatmasıyla baş gösterir. Bahçeli evlerden geriye yalnızca Hikmet Şirin'in Cihangir'de, gökdelenlerin arasında sıkışıp kalmış evi bulunmaktadır. Geçmişte bahçeli evlerde ve sokaklarda bulunan hayvanlardan kalan son örnek ise yine Hikmet Şirin'in kedileridir. Doğadaki değişimin beraberinde kediler, köpekler, böcekler, ağaçlar, çiçekler, buharlaştırılır; bunların yerine beton gökdelenler dikilir. "*Ormanlarda yapılan piknikler, yaz tatillerinde denizde yüzme hikâyeleri, artık sadece dedelerin ağzından anlatılan birer masa*" (**Gökdelen, 178**)

Bu girişimin baş temsilcisi olan Temel Diker'in yapıtın başlarında Hikmet Şirin'e dair olumsuz bakışı tanışmalarının ardından değişir. Başlardaki nefret dolu bakış açısını şu sözlerle dile getirilir:

"O kaç kadar evle bahçe benim on altı gökdelenimin Manhattan'daki gibi düz sıralar oluşturmasını engelliyor. Biliyorsun, iki yıldır bekliyorum. Bu yıl en az bir düzine tarihsel yapıyı yıkma izni aldım. Ama bu inatçı morukla başa çıkamıyorum bir türlü. O ev tarihsel bile değil. Bence büyük bir haksızlık bu, hem bana, hem İstanbul' a haksızlık" (**Yücel,37**)

Hikmet Şirin'in ölümünü üzüntüyle karşılayan Temel Diker, Hikmet Şirin'in taşıdığı değerlere karşı empati kurmayı zamanla öğrenir. Hayatı onun gözlerinden kısa bir süre de olsa görür, doğaya, geçmişine, geleneklerine ve bütün bunları barındıran evine bağlı kalmasını temellendirebilir. Onun için Hikmet Şirin artık "*Hikmet Baba*" dır. Onu takdir eder, saygısını ve sevgisini rahmetine sunar:

‘‘Hikmet babanın hiçbir yakını ortaya çıkmayınca, kendi adamlarını görevlendirdi, İstanbul’un küçük, ama güzel bir mezarlığında, Boğaz’a bakan bir yer satın aldı ona, görkemli bir cenaze töreni düzenletti ve, yüzünde yürek parçalayıcı bir acı anlatım, rahmetlinin namazının kılınmasından toprağa verilmesine kadar törenin her evresinde bulundu.’’ (Yücel, 242)

Son Ada yapıtında ise martıların gökyüzünü süslediği, çam ormanlarıyla boyanmış, masmavi bir denizle çevrelenmiş bir ada, doğa ve insan çatışmasına birinci elden tanıklık eder. Martılarıyla, boylu ağaçlarıyla, rengarenk balıklarıyla, evleri saran mor begonvilleriyle, ihlamur ve yasemin kokularıyla, **Son Ada**’da ütöpik bir dünyanın değişimi öykülenir. Adaya gelen Başkan’a beğendirilmeye çalışılan düzen, adanın doğasını, yıllardır var olan düzenini toptan değiştirmeye yöneliktir. Bu değişimin getirisi doğanın ve içinde huzurla yaşayan canlıların katliamı olur. Başkan’ın adaya adım attığı gün gözünü diktiği martılar ve Başkan’ın kulağına işkence gibi gelen kuş seslerinin yerini tüfek sesleri alır. Başkan’ı rahatsız eden tek canlı martılar olmakla kalmaz. Geçmişte ada sakinlerine sıcak havalarda gölgelik olan uzun budaklı ağaçların kesilmesi ve yerlerine yol yapmak amacıyla dökülen asfaltın kokusu da kısa sürede duyulmaya başlar. Çünkü Başkan’ın tanımladığı medeniyet şu şekildedir:

‘‘Martılar adadaki herkesin düşmanıydı. Bu yüzden bir martı seferberliği ilan edilmeli ve bu yaratıklar adadan sonsuza kadar kovulmalıydı. Medeniyet insanın doğayı istediği gibi denetim altına alması demek değil miydi biraz da!’’ (Livaneli, 72-73)

“Doğaya düzeni veren doğadır.” mesajının verildiği yapıtta, insanoğlunun doğa üstünde kurmaya çalıştığı otorite, adanın yapıtın başında tanıtılan ütopyik halin değişmesine sebep olur. Adadaki martıların, Başkan’ın emri doğrultusunda ada sakinleri tarafından vurularak öldürülmesiyle ekolojik düzen bozulur. Ekosistemi oluşturan canlıları birbirine düşman kılmak, ada sakinlerinin, artık martılar tarafından yenmeyen yılanlarla mücadelesine, ilerleyen zamanlarda ise yılanları yok etmek adına adaya getirdikleri tilkilerin sofrasına düşmesine yol açar. Ölü martıları, ağaçsız asfalt yolları, yılanları, tilkileri ve distopyik dönüşümüyle adanın doğal yapısının sonu gelir. Buna karşın Yazar’ın idealist düşüncelerini benimseyen, çocuk masumiyetinin ve saflığının temsilcisi bakkalın kambur oğlunun yapıtın sonunda Başkan’ın ölümüne sebep olması “*insan-doğa*” çatışmasında Başkan’ı uçuruma sürüklenen bir figür, doğayı ise galip yapar. Doğanın üstünlüğü Başkan’ın düşüşüyle vurgulanır.

4. SİYASİ YAPILANMADAKİ DEĞİŞİM

Son Ada ve **Gökdelen** yapıtlarındaki siyasi değişim iki farklı şekilde olur. **Gökdelen** yapıtındaki siyasi değişimin odak figürü olan Can Tezcan, 2073 yılının İstanbul’unda bir avukatlık bürosunda çalışmaktadır. Kapitalizmin kuşatması altında ezilen İstanbul’da, sınıflı bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu düzenin içinde bulunanlardan Can Tezcan, kendi geçmişiyle çelişen bir tutum sergiler. Hukukun özelleştirilmesiyle birlikte, adaletsizlikle mücadele eden insan sayısı da artmaya başlar. Kapitalizmin ezici etkisinin öncesinde eşitliği ve adaleti savunan Can Tezcan’ın da baskı altında bir değişim yaşadığı görülür; kapitalist sisteme uyum sağlar ve inandığı değer yargıları yerini başka bir düzenin işleyişine bırakır. Yargının özelleştirilmesi fikrini ortaya atan Can Tezcan’ın karısı Gül Tezcan kocasının bu fikrini hoş karşılamaz. “...*bu kez hukukun temeline saldırıyorsun, kesinlikle kendisinin olanı kamunun elinden alıp kurtların vermeye kalkıyorsun,*

bindiğin dalı kesiyorsun yani.” (Yücel,72-73) Gül Tezcan söylerine şöyle devam eder: “...söylediklerin birbirleriyle çelişmiyor, hepsi kendi içinde tutarlı. Ama, başta hukuk ve tüm toplumsal değerler olmak üzere, hemen her şeyle çelişiyor.”(Yücel,73) Sisteme uygun bir yaşam sürdüren Can Tezcan’ın eşitlik hakkındaki düşüncelerinin yerini, gökdelenlerden birinin üst katındaki dairesi ve lüks yaşamı alır. Karısının sözlerine verdiği cevap derinde duyduğu bir pişmanlıkla geçmişine yabancılaşmış olduğunun, kurulmuş düzende yeni bir siyasi kimliği maske olarak taşıdığıının göstergesidir.

“Yaşamımın yanlışlığı düşüncemin de yanlış olduğunu göstermez. Ayrıca, soruna öncelikle dürüstlük açısından bakarsak, bu düzenin içinde başka nasıl yaşayabilirdik ki? Başka türlü yaşamamıza olanak var mıydı?”(Yücel,74)

Bu durum da sınıf değişiminin ve siyasi değişimin etkilerini öne sürer. Can Tezcan yargının özelleştirilmesi önerisini ilk sunan kişi olmasına karşın, yapıtın sonlarına doğru bunun doğru bir girişim olup olmadığından kuşkulandır. Bu durum siyasi yapılanmadaki değişimin olumsuz sonuçlar doğurduğunun göstergesidir. Diğer bir yandan siyasi değişim yargının özelleştirilmesiyle gerçekleşir. “Özelleştirilmedik ne kaldı ki, dostum? Şimdi polisler, subaylar bile patronların okullarında yetiştiriliyor. Yargı neden patronlarımızın güçlü ellerine bırakılmasın ki?” (Yücel, 46). Artık “Her şey yönetimin, yönetimin bile değil, hükümetin başındaki adamın iki dudağı arasında”dır. (Yücel, 59). Yargının işlevi başlarda da yozlaşmış olarak ele alınır: “Sanıkların eski gönül işleri, okullarından aldıkları diplomalar, kurumlarından aldıkları ödül ve nişanlar bile suç kanıtı sayılacak anlaşılır: suçsuzluk bir düş oldu artık” (Yücel, 19)

“**Son ada**” yapıtındaki siyasi değişimin odak figürleri ada sakinleridir. Yapıtın başında kararların demokratik bir şekilde alındığı görülür. Fakat Başkan’ın ada sakinleri üzerinde ismiyle ve varlığıyla kurduğu otorite, sözde demokratik düzeni değiştirir. Kararlar alınırken ada sakinlerinin oylarına başvurulur fakat bazı kişiler yetkili seçilmiştir ve o kişilerin oylarına öncelik tanınır. Bu kişilerden olan Başkan’ın yönlendirici konuşmalarını dikkatle dinleyen ada sakinleri, kendilerini Başkan’ın isteklerini yerine getirirken bulurlar. Demokratik anlayıştan diktatörlüğe geçen yönetim şeklinde ada sakinleri arasında numaralı bir eşitsizlik oluşmaya başlar. Adaya diğerlerinden önce geldiği bilinen 1 numaranın sözlerinin ve isteklerinin geçerliliği ada sakinlerine göre fazladır. “Eşitlik, dostluk, demokrasi... bunlar hep zayıfların uydurduğu saçmalıklar. Çünkü onların yaşayabilmek için bu gibi kavramlara ihtiyaçları var. Güçlünün ise tek bir isteği vardır: Daha fazla güç!” (Livaneli, 72)

“**Son Ada**” yapıtındaki siyasi değişim Başkan’ın adaya gelmesiyle başlar, Başkan’ın ölmesiyle son bulur.

5.SONUC

Bu tez çalışmasında Zülfü Livaneli’nin **Son Ada** ve Tahsin Yücel’in **Gökdelen** adlı yapıtlarının odak noktasında bulunan “*değişim*” ögesi, yaşam alanında, modernizm algısında ve siyasi yapılanmada görölmüş, sözü edilen olgu yapıt figürleri olan Temel Diker, Can Tezcan, Hikmet Şirin ve Yazar odağında incelenmiştir. **Son Ada** ve **Gökdelen** yapıtlarında uzama dahil olmasıyla değişimi başlatan figürler sırasıyla Temel Diker ve Başkan olur. Doğayı ortadan kaldırmaya programlı, gücü simgeleyen diktatör Başkan’ın adaya gelişi ve Temel Diker’in New York’tan İstanbul’a dönüşüyle İstanbul ve ada uzamlarında adeta bir darbe gerçekleşir. Hitap yeteneği

oldukça güçlü olan bu figürlerin beden dili ve iletişim şekli topluma düşüncelerini kolaylıkla benimsetebilmelerinin önünü açar.

Başkan ve Temel Diker'in yönlendirici söylemleri doğrultusunda “*doğa-insan çatışması*” ortaya çıkar. Bu çatışma sonucunda doğayı oluşturan unsurlardan biri olan, adanın temsilcileri martılar, ana sakinleri tarafınca tüfeklerle vurulmaya başlanır; **Gökdelen** romanında ise bahçeli evler buldozerlerle yıkılarak yerlerine gökdelenler dikilir, yuvaları tahrip edilen hayvanlar da beraberinde ortadan kaldırılır. Oluşturulan yeni düzene karşı çıkan, aydın figürler olarak tanıtılan Yazar ve Hikmet Şirin çatışmanın doğa tarafında kalırlar. **Gökdelen** eserinde Hikmet Şirin, kendini toplumun Başkan Mevlüt Doğan'a ve Temel Diker'e itaat eden kesiminden soyutlamış fakat özelleştirilen yasaların, kişisel hırsların, New York özentiliğinin kurbanı olmaktan kurtaramaz. Geçmişine ve geleneklerine bağlı biri olarak vefat etmesine karşılık **Son Ada** yapıtında adadan sürgün edilmiş olan Yazar gibi o da Başkanların ve Temel Diker'in dayatıcı gücüne karşı verdiği mücadele ve sistemin hakim gücüne karşı duracak şekilde çizdiği kutuplulukla eserde büyük etki yaratır. Kişisel hakların, demokratik düzenin üstüne çizgi çekmek isteyen siyasi gücün temsilcileri, sorguladığı, farklı düşündüğü, alınan kararlara boyun eğmediği ve karşı çıktığı için Yazarı ve Hikmet Şirin'i toplumda “*öteki*” ilan eder.

Son Ada yapıtının sonunda Başkan'ın ölümüne sebep olan kişinin Yazar'ın düşüncelerini benimseyen, çocuk masumiyetini ve saflığını temsil eden bakkalın kambur oğlu olması doğanın insana üstün geldiğinin kanıtıdır. Diğer bir yandan **Gökdelen** yapıtında Temel Diker'in başlarda Hikmet Şirin'i nefret söylemleriyle anmasının aksine hemşeri olduğunu öğrendiği Giresunlu Hikmet Şirin'in ölümünün ardından büyük bir hüznü duyar. Ayrıca, Can Tezcan'ın yargının

özelleştirilmesinin doğru bir karar olup olmadığı konusunda ikilime düşer. Sonuç olarak modernizm algısındaki ve siyasi yapılanmadaki değişimin getirisi olumsuzdur, figürlerde pişmanlık duygusu baş gösterir.

İki romanda da toplum, kapitalist düzenin, baskı ve otoritenin kurbanıdır. İktidarın ya da devletin kurmak istediği sisteme karşı gelemeyen, ayak uydurmaya çalışan insanların olması Başkanların diktatörlüğünü pekiştirir. Romanlardaki toplumsal değişime uyum sağlamak için çabalayan odak figürlerin yaşadığı iç çatışmalar ve geçmişten çok farklı olan gelecekle mücadeleleri anlatılır. Yaşamlarının gücü temsil eden figürlerin istekleri doğrultusunda değişmesine boyun eğen ve kurulan otoriter düzeni kabullenen toplumsal yapılarda kutuplu olan figürler **Son Ada** yapıtında Yazar, anlatıcı, anlatıcının sevgilisi Lara ve bakkalın kambur oğluyken; **Gökdelen** yapıtında Hikmet Şirin olur.

Son Ada ve **Gökdelen** adlı yapıtlarda, demokrasiyle yönetilen toplum düzeninden, otorite altında ezilen, güçle bastırılan, sorgulamadan itaat eden insanların olduğu, kabullenilmiş bir toplum düzenine geçişin ve bu bağlamda yaşanan farklılaşmaların kişi ve uzamda değişime sebep olduğu sonucuna varılır. Yapıtlar bütünüyle ele alındığında değişimin bu yöndeki getirisinin insanoğlu için pek çok yönden olumsuz olduğu sonucuna varmak mümkündür.

KAYNAKÇA:

Livaneli, Ömer Zülfü. Son Ada. İstanbul. Remzi Kitabevi, 2008

Yücel, Tahsin. GÖKDELEN. İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2007